

НЕГАТИВНО МАРКОВАНІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ З РОСІЙСЬКОЇ МОВИ В ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

*Т. А. Космеда, доктор філологічних наук, професор
кафедри романо-германської філології та зарубіжної літератури,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна)*

e-mail: tkosmeda@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8912-2888>

Ідентифікатор Scopus-Author: 5721866087

Схарактеризовано своєрідність функціонування росіянізмів у сучасному українському дискурсі, показано креативність українців щодо їхнього запозичення в період російсько-української війни, моделювання мовної гри, вербалізації феномену прецедентності, омовлення словесного супротиву, розкриття російського фейку, брехні, вияву зневаги, іронії до ворога, глузування над ним. Новизна статті полягає в узагальненні лексико-семантичних типів запозичень із російської мови періоду російсько-української війни, виокремлення актуалізованих дискурсивних смислів, своєрідності моделювання семантики і прагматики негативу як словесної протидії російській агресії. Чуже, запозичене з російської мови досліджено з урахуванням методологічних постулатів лінгвофілософії: ідеться про вербалізацію презентантів категорії особливого в межах прагмалінгвістичної опозиції «свій (рідний) – чужий (ворожий)», сприйняття російської реальності крізь призму української ментальності. Доведено, що росіянізми української мови періоду російсько-української війни функціують як вульгаризми, за допомогою яких виникає сатиричний ефект, зневажливі варваризми, що створюють сатиричну чи іронійно-саркастичну дискурсивну тональність, моделюється система типів негативної оцінки, що лежить в основі творення лексико-семантичних неологізмів, інтенсифікується відчуття «чужого», агресивного, неприйняттого для мовної свідомості українців.

Ключові слова: варваризм, вульгаризм, категорія оцінки, лексико-семантичний неологізм, лінгвофілософія, мовна гра, мовна свідомість, прагматика, прецедентність, росіянізм як запозичення періоду російсько-української війни.

*Я не хочу “апрель”, / Мені потрібен квітень! / Я не люблю “сирень”
/ Лише бузкові квіти! / І “марту здесь не быть”. / А березню і травню,
/ І Україні – жить! / І її людям славим! / І “щи” я не люблю, / А лише борці
і сало, / І “песен не пою”, / А пісні я співаю! / Я мовою живу / І нею розмовляю, / А
“русскую страну” / До скону зневажаю! / Бо “родина” твоя / Огидна і брудлива – / У
мене є своя / Найкраща Батьківщина! / І “твой родной язык” / Для мене сичить ядом
/ Я не забуду вік, / Як ви нас вчили градом. / Як пулями сікли / І пам’ять розбивали, / Щоб в
ноги впали ми
/ І вам рабами стали. / Я слово лиш одне / Скажу на вбивчій мові, / Війни вам
“не прощу” / Нізащо і ніколи. / Де Перемога йшла, / Там вишня розквітала!
/ А в “русских болотах / победа подыхала”! / Де мову соловей / Витьохкує
й колише – / “Не зацветет апрель”, / Розквітне лише квітень !!!*

Наталія Матвієнко

Актуальність. Модерна лінгвістика вимагає нових підходів до розгляду явища запозичення з урахуванням новітніх лінгвістичних парадигм. Феномен запозичення привертає увагу саме під кутом зору прагмалінгвістики. Сприйняття чужого чи запозиченого з огляду на теорію лінгвофілософії можна розглядати як вербалізацію категорії особливого, тобто того, що протиставлено рідному, питомому або сприймається крізь призму української ментальності. Аналіз запозичень в актуалізованому аспекті необхідний для осмислення своєрідності процесу входження іншомовних одиниць у лексико-семантичний склад сучасної української мови, що стосується й запозичень із

російської мови в період російсько-української війни. Ці запозичення презентують сьгодні аксіологічно негативну семантику і прагматику. Запозичене слово може не лише вербалізувати культуру іншого народу, його ідеологію, збагачувати іншу лінгвокультуру, але й слугувати засобом насадження чужого способу мислення, чужої ідеології, ментальності, що сприймається, зрозуміло, негативно. Часто чуже слово приходить із чужою силою, як у разі впливу російської мови, російської лінгвокультури на українську мову та її лінгвокультуру через ідеологію «русского мира», але цьому процесові українська мова протидіє, зокрема через своєрідне сприймання росіянізмів, відповідну їх інтерпретацію, висміюючи, іронізуючи, глузуючи й зневажаючи агресивний мовний російський світ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У дискурсі українських мас-медіа ще після розпаду Радянського Союзу, набуття Україною статусу незалежної самостійної держави простежуємо своєрідне функціонування слів, запозичених із російської мови, з актуалізацією категорії оцінки та системою прагматичних смислів, зокрема використання слів-варваризмів, здебільшого таких, які змінили своє ідеологічно-оцінне значення з позитивного на протилежне, негативне, і мають у сучасній українській мові пострадянського періоду активне поширення. Такі слова презентують прагматику «чужого», що протиставлена «своєму»: вони слугують для «підвищення ступеня» вираження негативної оцінки, того, що є несприйнятливим і підлягає осуду, наприклад, наприкінці ХХ століття це стосувалося советизмів (трансформований росіянізм), зокрема, відбулися такі зміни у використанні лексем, що номінують радянську російську дійсність: *большевік* замість *більшовик*, *совети* замість *ради*, *Советський Союз* замість *Радянський Союз* тощо (5). Запозичення з російської мови досліджували здавна, відбувалися дискусії й щодо терміна на їх позначення: *русизм* (було відкинуто як некоретний термін, оскільки він мотивований топонімом Русь, а не Росія), *москалізм* (Б. Грінченко) також не прижився, а термін *росіянізм* (А. Кримський) був прийнятий науковою спільнотою (див. про це: 10). На початку ХХІ ст. запозичення-росіянізми вивчали в різних ракурсах: як інтерференци (1), зважали на своєрідність їхнього функціонування в художньому тексті (4), рекомендували уникати їх у повсякденній дискурсивній практиці (2; 3), розглядали як проблему перекладної лексикиграфії (11), а також з огляду на своєрідність функціонування в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. в українському мовному просторі (8; 9). Своєрідність функціонування росіянізмів в українській мові періоду російсько-української війни на сьгодні комплексно не досліджено, що пояснює новизну цієї студії.

Мета наукової розвідки – схарактеризувати особливості функціонування росіянізмів у сучасному українському дискурсі періоду російсько-української війни, показати креативність українців щодо моделювання відповідних формул запозичення (семантики і прагматики), мовної гри, омовлення прецедентних ситуацій та висловлень, вербалізації словесного супротиву, розкриття російської агресії, фейку, брехні, вияву зневаги до агресора, іронії, глузування з ворога.

Матеріали й методи дослідження. Російсько-українська війна змінила сприйняття українцями довкілля, їхню мовну картину світу, мовлення, тому цілком слушно лінгвісти почали активно описувати нові мовні факти, зокрема неологізми війни, засвідчені не лише в словниках нових слів і значень (7), але й у спеціальних виданнях, наприклад у «Термінологічному словнику російсько-української війни» за ред. М. Слюсаревського (13), порівн.: «Цей словник – перша спроба відтворення семантичного простору російсько-української війни. Його метою є психологічно обґрунтоване впорядкування смислів, термінів, назв, подій, символів, за допомогою яких ця війна може осмислюватися українським суспільством. До словника включено 111 термінів, що описують реальність війни за чотирма основними категоріями: учасники (сторони) війни; події та локації війни, які є осередками найбільшого емоційного напруження; психологічні феномени та психологічні наслідки війни; приклади спонтанної міфо- та мемомтворчості українського

суспільства, що виконує аутотерапевтичну функцію» (13, с. 3). У зазначеному словнику міститься всього 7 росіянізмів. Деякі приклади добирали з дискурсу інтернетних джерел.

Серед загальнонаукових методів традиційно використовуємо описовий для презентації дослідницького матеріалу, аналізу і синтезу – для теоретичних узагальнень та систематизації дослідницького матеріалу. Актуалізовано й спеціальні лінгвістичні методи, зокрема контекстуально-інтерпретативний та дискурсивний аналіз, а також аналіз лексикографічних дефініцій та метод компонентного аналізу з метою формулювання контекстуально-дискурсивних смислів, поняттєвих дефініцій, визначення семантико-прагматичного навантаження розглядуваних мовних одиниць у процесі їхнього функціонування, з'ясування впливу екстралінгвальників чинників на моделювання окремих дискурсивних смислів, вияву механізмів мовної гри, виокремлення феномену прецедентності, що лежить в основі творення смислів і значень, прагматичних маркерів. За допомогою аксіологічного методу з'ясовано характер оцінного компонента, що лежить в основі прагматичного значення росіянізмів.

Виклад основного матеріалу. Російсько-українська війна, що почалася 2014 року, а повномасштабне вторгнення – 24 лютого 2022 року, викликала великий спротив українського народу: виникла ситуація, коли протест проти чужої, нав'язаної тривалою традицією ідеології, політики, мови, проти брутального поневолення перемикається на протест проти мови агресора, проти злочинної сили, невігластва, того, що запозичено на мовному рівні. У цьому разі простежуємо вияв однієї з основних категорій прагмалінгвістики – категорії оцінки, що спроектовано й на явище запозичення.

Масова комунікація (електронні видання, телебачення, радіо, преса тощо) поширює інформацію, що мотивована необхідністю обговорювати поточні події, зокрема найактуальніші, найболючіші, що пов'язані сьогодні в Україні з російсько-українською війною, окупацією, звірством загарбників, вбивствами, катуваннями тощо. Цим і можна пояснити явище, що спостерігаємо під час навмисного використання росіянізмів із метою вираження різко негативної семантики та прагматики.

Російсько-українську війну визначають як «термін, що має кілька значень, а саме: 1) боротьба за незалежність України, яка триває кілька століть; 2) бойові дії, які точаться на сході впродовж восьми років (від анексії Криму та окупації частини Донецької і Луганської областей); 3) період повномасштабного вторгнення російських військ в Україну з 24 лютого 2022 року, коли о 5 : 05 ранку російська армія бомбила Київ» (13, с. 12). Однією з глобальних російських міфологем, проєктованих на російсько-українську війну, є вчення про «русский мир», тому цілком логічно, що в сучасному українському дискурсі часто використовують номінацію «русский мир», яка презентує росіянізм, що має маніпулятивну ідеологічну природу. У згаданому вище термінологічному словнику російсько-української війни запропоноване таке тлумачення цього поняття з поданням варіантів його написання в сучасному українському писемному дискурсі. Зокрема, малу літеру, зрозуміло, ужито з метою вербалізації зневаги, ненависті, презирства та інших негативних емоцій і почуттів (цей прийом активно застосовують сьогодні й до інших ідеологічно значущих номінацій «русского мира», власних назв, що викликають негативне їхнє сприйняття), порівн.: *«рускій мір, руський мир, рузький мір, ружкій мір – іронічні назви частини бойового російського наративу, призначеного виправдати напад на Україну»* (13, с. 7). Однак у словнику враховано не всі орфографічні варіанти, зокрема, в українському дискурсивному просторі засвідчуємо й «русській мір», порівн.: *«“русській мір” не цінує інфраструктуру, культуру, освіту. Він несе лише бідність та руйнування. Наше завдання – відбудувати все та зберегти історичну пам'ять нашої нації, а також розповідати правду про російське зло»* (Андрій Єрмак), чи «руZZкій мір» – *«Скільки б не годувала РФ свою аудиторію байками про “непереможну армію” та захист “руZZкава міра”, але ця фейкова імперія зла вже розсипається»* (5). Одночасно зауважмо, що літеру Z сьогодні також розглядаємо як лексико-семантичний елемент запозичення з російської мови, оскільки цю латинську літеру росіяни «привласнили» та ідеологізували (Див.: 6).

Цей «вибір <...> зробив піар-блок міністерства оборони росії на чолі із сергієм шойгу. Доробили його вже дизайнери пропагандистського телеканалу RT з головним редактором Маргаритою Сімоньян. Результат їхнього сумісного витвору був продемонстрований і затверджений путіним. Зі слів джерела, путіну він дуже сподобався. **Ця інформація підтверджує схильність кремля до нацистської ідеології**» (16). Отже, Z – «путінська свастика», що була розроблена німецькими фашистами, оскільки зазначений символ – логотип 4-ї Поліцейської Панцергренадерської дивізії СС (1939–1945). В українському мовному просторі поширені неологізми, що номінують російські реалії, так звані z-слова: **Z-армія** = ‘армія рф’; **Z-техніка** = ‘техніка армії рф’; **Z-рашизм** = ‘російський фашизм’; **Z-ідеологія** = ‘ідеологія путінського фашизму’, а також **Z-марафон**, **Z-день**, **Z-подія** та ін. Порівн. контекст: **«На хвилі повномасштабної російської агресії закріпився і новий ідентитет – “нація Z”, в якому відчитують виразні риси нової модифікації фашизму та курсу на націоналізацію еліт»** (9). До речі, z-слова в термінологічному словнику російсько-української війни не наведені. Отже, через запозичення з російської мови символу агресії росіян літери Z модельовано слова з вираженою негативною семантикою і прагматикою. Це нове мовне явище в українському дискурсивному просторі сьогодення. У названому вище словнику термінів російсько-української війни наведені й такі приклади написання слів під впливом російської ідеології для актуалізації різко негативної семантики, порівн.: **«zaporebrik, запорєбрик, запорєбрик – мем, що позначає територію Росії, використовуючи російську сленгову назву бордюру. Перша латинська літера означає протест проти вторгнення російських військ в Україну, оскільки на військовій техніці було нанесено маркування Z, що означало “Захід” і стало символом російсько-української війни та аналогом свастики»** (13, с. 7). Однак слід зважити на **омонімічне семантичне наповнення** літери Z, коли його не кваліфікують як запозичення з російської мови. Є моделі використання цієї букви як англійзму, оскільки її можна розглядати як символ певних наукових теорій, порівн.: **теорія Z** – «Теорія “z”, або японська модель менеджменту» (11); **«Теорія Оучі (теорія “Z”) – модель управління, що об’єднує в собі досвід американського і японського менеджменту»** (12) або **покоління Z**: **«...основні риси покоління Z: відповідальність, інтерес до екологічних проблем, здатність обробляти багато інформації, вміння виділити важливе, усвідомлення своїх бажань»** (10).

Орфографічні чи графічні варіанти мають велике значення для моделювання семантики негативу, зокрема і в номінації «русский мир». Мовознавці дискутують, як треба писати цю запозичену назву. В. Лизанчук розмірковує про це так: **«Оцінюючи пекельні жорстокості росіян над українцями, одні кажуть: “Ось таким є “русскій мір” путінських рашистів, яких благословляє на злодіяння московський патріарх кіріл зі своїми батюшками”. Слово “русскій” вимовляють і пишуть з двома “с”. Інші – ...пишуть, що сповідники “русського міра” катують українців, але пишуть слово з одним “с” і м’яким знаком. І ті, і ті вважають ці вислови однаковими за значенням. Насправді між ними глибока змістова, ідеологічна, політична, культурологічна, лексична різниця»** (7). І з таким міркуванням не можна не погодитися. Простежуємо прагматику у самому факті актуалізації певної орфографічної норми, оскільки номінація «русский мир» / «русскій мір» мотивована назвою Русь, а не Росія (рос. Россия), що була насправді Московією. Петро I (1721), як відомо, **«зловісно вкрав назву нашої давньоукраїнської держави “Русь” і поіменував нею Московію, яка стала “Российским государством”, Росією, але за духом, як і Московія, – ординська, захланна, імперська, людиноненависницька. Отже, “русскій мір” з двома “с” у перекладі українською означає “російський, московський світ”, де панує звироднілість, лукавство, брехня, ненависть до інших народів, особливо до вільнодумного українського. “Русскій мір” виплоджує найогидніші знущання, катування, які російські мутанти застосовують до українських мирних жителів і військовополонених, зокрема до незалежних патріотів з полку “Азов” у колонії в Оленівці. Отже, не плутаймо поняття “русський мір”, тобто – український світ,**

чистий, світлий, добродесний, і “руській мір”, тобто – російський=московський=ординський, чорносотенний» (7). На важливість відмінності в написанні запозиченої номінації вказує і С. Дацюк, наголошуючи, що російські політологи вважають, що «русский мир» це не рос. «российский мир», тобто йдеться не про концепцію рівноправного входження в «российский мир» багатьох народів та народностей, що населяють Росію, а про «домінування російського народу над іншими народами у вигляді переважання саме російської мови і російської культури над іншими мовами і культурами Росії» (4). Розглядувана номінація стала словотвірною базою для низки утворень, що зафіксовані словниками нових слів і значень (7), хоча простежуємо в цих утвореннях вияв різних графічних варіантів, про що йшлося вище, порівн.: **(А) рускоміровський**: ‘ознака за стосовністю до «русского мира»’ – «Справедливості ради, треба відзначити, що головним опонентом Батоба виступав одіозний “рускоміровський” журналіст Гужва» (7) і з тим самим значенням **русмірський**: «У мене поки-що тільки дві ідеї щодо подальшої долі цього форпосту русмірського зомбування» (7), а також **руськомірний**: Ми ще пам’ятаємо наївну відвертість однієї з “руськомірних” кримчанок про те, що її щелепа під українські слова не повертається (СНУ–2017); **(Б) рускомірянин**: ‘особа, належна до «русского мира»’ – «Витерши запльовані очі, господарі шоу здійняли крик із серії “А ти хто такий?!” і під завісу Мацейчук дістав по обличчі від “рускомірянина” Ігоря Маркова» (7) і з тим самим значенням **руськомирець**: «Жодних військових об’єднань – якихось партизанів – “руськомириців” у лісах?» (7); **(В) руськомирство**: ‘суспільне (негативне) явище, пов’язане з «русским миром»’. «Не треба зловживати «руськомирством» і мовними «вольностями» – матюками: то для мерзенних кацапів, алкашів і прикацаплених зелених сепаратистів» (7) та ін. З докриною «русского мира» пов’язане й поняття «победобесіє» – ‘політика нинішнього керівництва росії щодо пам’яті не так про Другу світову війну, як про «велику вітчизняну війну», напр.: «У наступному матеріалі ми розширимо розуміння **победобесія**, пов’язавши його з персоналістським культом **президента путіна**. І дійдемо висновку, що в описі “русского мира”, **рашизму**, корисно розглядати як історію “победобесія”, так і перемогу “історіобесія”» (Укрінформ, 02.02.2023). Роль СРСР у причетності до розв’язання Другої світової війни замовчується, відбувається табуїзація теми дружби між гітлерівською Німеччиною та сталінським СРСР, пакту Молотова–Ріббентропа, агресивних дій СРСР проти країн Балтії та Фінляндії, а також інших сусідів. Ця доктрина передбачає мілітаризацію – культ зброї, гасел на шталт «**Деди воєвалі**» або «**Можем повторіть**» (запозичення з актуалізацією української графіки для передачі російських слів): «Нелюдів, які катують зараз українців, виховали на 9-му травні. “Победобесіє” переконало росіян у тому, що вони – “виняткова нація”, що вони мають право знищувати інші народи, бо ж “**набедітелі**”» (6).

У сучасному українському дискурсі чимало варваризмів, що передають російські слова українською графікою. Це посилює експресію негативної оцінки, порівн.: **аналоговнет** – ‘щось, вигадане в росії: росія та її вироби настільки поганої якості, що ніде у світі такого й близько немає’ – «Черговий російський “аналоговнет” виявився товаром з Aliexpress: ЗМІ розкрили обман» (14).

Спостерігаємо оказіональне використання такого способу словотворення, як злиття кількох слів в одне, або лексико-синтаксичний чи аглютинативний. Подібні приклади досить продуктивні, напр.: типова формула висловлювання про те, що російських військ в Україні немає, рос. **их там нет** мотивувало утворення іменника **іхтамнети** – ‘російські військові, окупанти’: «Говоримо по-новому: де водяться **іхтамнети** і кого будемо **чорнобайти**?» (3). Це слово стало мотивувальним для дієслова **іхтамнетити** – ‘знищувати ворогів, видаляти те, чого не повинно бути’: «Хоча до того йде, що вони і тут усе зруйнують. Вони ж, окрім як **іхтамнетити**, нічого за всю історію не вигадали» (8). За аналогією з **іхтамнет** утворено **потерьнет** – ‘пропагандистське твердження про буцімто відсутність бойових утрат у лавах російських окупаційних військ’. З’явився

навіть хештег у соцмережах – **#потерьнет**, порівн.: «Так виглядає російське **“потерьнет”**» (15). Наведімо й приклади подібних, штучно створених українцями росіянізмів для моделювання негативного значення: укр. **астановіст** від **астановітьсь**: ‘особа, яка кричить **«Астановітьсь!»**’ – **«Чи то розраховували, що після зриву першого допиту Москва відмовиться від початкового наміру показати світові “живий труп” призабутого “астановіста”»** (7); **«Вибор єсть»**: актуалізовано словотвірний засіб злиття слів із суфіксацією (аглютинація) – **виборєсть**. Від цієї інноваційної лексеми модельовано похідні – **виборєсти**: ‘прихильники путіна’: **«Те, що центром продукування і клонування “виборєстів” Медведчук обрав Харків, не випадково»** (7), а також похідний прикметник **виборєстний**: ‘ознака, пов’язана з виборєстами’ – **«У цей період вони виступали легально під своїми “виборєстними” прапорами»** (7); **всьопропальний** від **всьо пропало**: ‘ознака, пов’язана з гаслом **“Всьо пропало!”**’ – **«Жінки і діти, звісно, стають жертвами нафосних телесюжетів і безвідповідальних блогерів, окремим із яких за їхні “всьопропальні” тексти дуже хочеться набити пику»** (7). Функціює і глузливий евфемізм **асвабадітелі** – ‘про російські окупаційні війська’: **«...чимало полів перериті окопами й заміновані, багато аграріїв виїхали з-під окупації, а їхню техніку “асвабадітелі” розікрали»** (УКРІНФОРМ, 20.03.2023).

Росія окупує Україну з лозунгом **«За мир и стабільность!»**, порівн. новотвори, пов’язані із цим закликком: **замиростабільний** (актуалізовано словотвірний спосіб злиття із суфіксацією) – **«Більшого самовикриття від ПР, ПРУ та інших замиростабільних політупорень путиноїдів важко було очікувати»** (7). Аналогічно: **Кримнаший** (злиття словосполучення-гасла, російський пропагандистський слоган **«Крим наш!»**) – **Однак провідники “кримнашої” ідеї категорично відкинули можливість проведення, скажімо, сімферопольською командою матчів у Ростові»** (7), а також **адіннарот** (один народ): **«іронічне викривлення елемента бойового ворожого нарративу, мета якого – виправдати знищення України як суверенної держави»** (13, с. 5).

Простежуємо вкраплення в український дискурс російської жаргонної лексики, цілих висловлювань із використанням чужої графіки, порівн.: **«А дамбасцям треба вказати на їх державній мові: “чѐ терпилы рамсы попутали? все предьявы за беспредел и развод паханам своим выставляйте”»** (7).

Варваризми вербалізують прецедентні висловлювання, підґрунтям яких є прецедентні ситуації, порівн.: **«привези унітаз»** – «мем, який означає налаштування і мародерські наміри російських військових; цитата з телефонної розмови матері із сином, який перебуває на захоплених територіях України» (13, с. 18): син обіцяв матері привезти з України гостинці – унітаз, холодильник, електрочайник, телевізор і под.; **«руській воєнний корабль, іді на... !»** – «гасло війни, яке означає крайній ступінь обурення і неприйняття, еквівалент посилення ворога під три чорти. Походить від реальної відповіді українського воїна російським загарбникам» (13, с. 18).

У словнику термінів російсько-української війни зафіксовано зразок навмисної деформації російської номінації, порівн.: **біологіське оружје** – «іронічно викривлена назва елемента бойового російського нарративу, спрямованого на виправдання російського вторгнення в Україну; позначає брехливе повідомлення про нібито наявність виробництва в Україні біологічної зброї; використовується у воєнному народному фольклорі як назва вигаданих фантастичних тварин і як позначення для голубів, гусей, синичок та ін., що допомагають своїми діями знищувати ворогів» (13, с. 17).

Прокоментуємо механізм мовної гри, що лежить у з’яві нового значення в українського слова **бавовна**. В основі моделювання цього значення – також прецедентна ситуація. Російські ЗМІ номінували вибухи, пов’язані з діями збройних сил України чи партизанів, рос. **хлопками** (з наголосом на другому складі) – український аналог **лязки**. **Хлопок** у російській мові – це слово-омограф. З наголосом на першому складі воно має в російській мові значення, що відповідає українському **бавовна** (‘текстове волокно рослинного походження’). Отже, укр. слово **бавовна** отримало омонімне значення: так в

українському сучасному дискурсі називають ‘вибухи на тимчасово окупованій території України та території рф, що простежуються після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну’. За прозорою моделлю українці створили й міфічну істоту, що наносить удари ворогові, назвавши її *Бавовнятком*, додавши до основи лексеми *бавовна* суфікс *-яtk*, що слугує для номінації малих істот: ця лексема презентує позитивну сеантику й прагматику ніжності, симпатії. Навіть з’явився зоровий образ цього створіння: «*Пухнасте і непосидюче. Вночі Бавовнятко тихенько приходить на бази окупантів, склади, аеродроми, нафтопереробні заводи та інші місця, заповнені легкозаймистими предметами, і починає там бавитися з вогнем*» (1). Контекстуальні приклади: *Хай квітне бавовна всюди, де є окупант* (2); *Бавовнятко прилетіло, почало бавитись сірникам* (Високий Замок, 05.12.2022).

Отже, як бачимо, прагмалінгвістичні категорії, зокрема й категорія оцінки, безпосередньо пов’язана з психофізіологічною організацією людини, оскільки мотивована її емоційними, когнітивними, експресивними, вольовими та іншими інтенціями. Як було продемонстровано, оцінка – один із конкретних виявів суб’єктивної, зокрема суб’єктивно-національної, природи мови, на необхідність аналізу якої звертали увагу ще давні греки, оскільки в мовленні людини дійсність завжди відображена крізь призму категорії оцінки. Російсько-українська війна – мегаекстралінгвальний чинник, що впливає на формування нової мовної свідомості українців, трансформації їхньої мовної картини світу, зокрема щодо осмислення російської агресії. Створюючи тексти, дискурс, окремі слова чи значення, творець мови переживає відповідні події, оцінює факти, виражаючи це крізь призму своєї мовної свідомості, своїх емоцій, почуттів, ураховуючи симпатії, антипатії, критикуючи, захоплюючись, зневажаючи, виявляючи ненависть та ін., що й продукує в мові, презентуючи, зокрема, і ставлення до російських запозичень, російських реалій, міфів, ідеологем.

Висновки й перспектива дослідження. Доведено, що росіянізми української мови періоду російсько-української війни функціують як вульгаризми, за допомогою яких створюється сатиричний ефект, іронійна дискурсивна тональність, модельовано систему типів вербалізації негативної оцінки, інтенсифіковано відчуття «чужого», агресивного, неприйняттого для мовної свідомості українців, що можливе (1) за допомогою омовлення ворожої манери мовлення із застосуванням (2) прийому стилізації акценту, (3) фіксації на письмі своєї рідної вимови іншомовних звуків, відмінної від вимови звуків рідної мови, з актуалізацією відповідної графіки, (4) активного вживання варваризмів. З’ясовано, що росіянізми (1) належать до референтних слів дискурсу епохи; (2) крім семантичної, вони містять потужну прагматичну інформацію, що набуває суб’єктивно-національного значення; (3) відображають російські псевдоконцепти, що ворожі українській концептуальній картині світу; (4) є засобом творення ідеологічної дискурсивної конотації з актуалізацією вербалізаторів прагмалінгвістичної категорії оцінки, що супроводжується експресією, виявом емоційності; (5) простежуємо застосування аглютинації (поєднання кількох ключових слів чи ключових ворожих лозунгів, словесних формул, закликів в одне слово) як оригінального та продуктивного способу словотворення; (6) нові слова і значення утворені на основі актуалізації прецедентних висловів чи ситуацій; (7) в арсеналі засобів творення мовної гри – лексико-семантична і графічна трансформація росіянізмів, продукування похідних новотворів, що містять прагматику глузування, зневаги, презирства, сарказму, іронії тощо; (8) запозичення набувають ідеологічних семантичних перетворень: негативна семантика запозичення може трансформуватися в позитивну з актуалізацією національно маркованих смислів; (9) простежено творення так званих z-слів, мотивованих маніпуляцією смислів, притаманних цій літері як запозиченню з російської мови з використанням прийому графогібридизації, що спроектований на моделювання широкої системи орфографічних чи графічних варіантів написання слів з ідеологізованим значенням, яке інтенсифікує вияв іронійно-саркастичної тональності до ворожої ідеологічної інформації.

Перспектива дослідження полягає в необхідності створення словника росіянізмів української мови періоду російсько-української війни.

Список використаних джерел

1. Бавовна) мем. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_ (дата звернення: 15.03.2023).
2. Бавовнянці Закарпатської бригади завітало до окупантів. URL : <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/4711563> (дата звернення: 14.02.2023).
3. Говоримо по-новому: де водяться їхтамнети і кого будемо чорнобаїти? URL : <https://cutt.ly/T4RHZ52> (дата звернення: 25.02.2023).
4. Дацюк С. Війна за русский мир. URL : https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/53858ffc966fc/page_2/ (дата звернення: 09.03.2023).
5. Імперія зла та «руZZкій мір» розсипаються: СБУ показала, як розпропаганда втратила темп. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3426384-armia-rf-ta-ii-propagandisti-vtratile-temp-i-rozgubilisa-sbu.html> (дата звернення: 12.04.2023).
6. Климпуш-Цинцадзе І. «Русский мир», «победобесіє», «рашизм». За які ідеології Кремль воює в Україні? URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-ukrayina-viyna-ruskiy-mir-pobedobesiye-rashyuzm/31835603.html> (дата звернення: 18.05.2023).
7. Словотворчість незалежної України. 2012–2016. Словник / укладачі Анатолій Нелюба, Євген Редько; заг. ред. Анатолія Нелюби. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2017.
8. Радуйся. URL : https://twitter.com/Raduy_sia/status/1223316159598092288 (дата звернення: 09.01.2023).
9. Русский мир. Велика українська енциклопедія. URL : https://vue.gov.ua/%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D0%B8%D1%80 (дата звернення: 15.02.2023).
10. Теорія поколінь. Бумери, міленіали, покоління z- хто це? Розбираємось у теорії! URL : <https://mam-poltava.org.ua/news/bumeri-mileniali-pokolinnya-z--hto-ce-rozbiraemos-u-teorii> (дата звернення: 15.02.2023).
11. Теорії «X» «Y» (Макгрегора) та «Z» (Оучи). URL : <https://www.maxzosim.com/teoriia-x-y-makghreggora-ta-z-ouchi/> (дата звернення: 18.02.2023).
12. Теорія «z», або японська модель менеджменту. URL : <https://studfile.net/preview/5265706/page:7/> (дата звернення: 18.02.2023).
13. Термінологічний словник російсько-української війни / за ред. М. Слюсаревського; упоряд. С. Л. Чуніхіна. Київ : Ін-т соціальної та політичної психології НАПН України, 2022. 20 с. URL : <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8-1.pdf> (дата звернення: 19.02.2023).
14. Черговий російський «аналоговнет» виявився товаром з Aliexpress: ЗМІ розкрили обман. URL : <https://www.unian.ua/russianworld/chergoviy-rosiyskiy-analogovnet-viyavivsya-tovarovm-z-aliexpress-zmi-rozkryli-obman-12143325.html> (дата звернення: 13.02.2023).
15. Facebook. URL : <https://www.facebook.com/qirim.news/videos/> (дата звернення: 22.02.2023).
16. Z-нацистський символ самознищення Росії, URL : <https://armyinform.com.ua/2022/03/17/z-nacystskiy-symvol-samoznyshennya-rosiyi/> (дата звернення: 10.03.2022).

Список використаної літератури

1. Бондаренко Т. Г. Інтерфедеми і росіянізми як наслідок міжмовних контактів на лексичному рівні. *Електронна бібліотека Інституту журналістики*. URL : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=1027> (дата звернення: 10.01.2023).
2. Вовчок З. І., Школа Г. М. Про деякі актуальні питання української мови і методики її викладання у педвузі. *Збірник статей*. Бердянськ, 2005. URL : http://www.bdpu.org/philological_faculty/Ukr_mova/Vovchok/art09 (дата звернення: 02.06.2023).
3. Гнаткевич Ю. Унікаймо русизмів в українській мові. Київ : Видавничий центр «Просвіта», 2000. 56 с.
4. Дзюбишина-Мельник Н. Я. «Позірні русизми в художніх текстах початку ХХ ст.». *Наукові записки*. НаУКМА. 2003. Т. 22. Ч. 1: Гуманітарні науки. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Gum/2003_22-1/04_dzyubishyna-melnyk_nya.pdf (дата звернення: 24.03.2023).
5. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 350 с.
6. Космеда Т. А. Нове семантико-прагматичне навантаження літер латиниці в період російсько-української війни. *Культура слова: наук. збірник / Ін-т укр. мови НАН України ; гол. ред. О. П. Левченко*. Київ, 2022. Вип. 96. С. 113–130.

7. Лизанчук В. «русский мир» і «руський мир» – достеменно різні поняття. URL : <http://www.golos.com.ua/article/363341> (дата звернення: 10.03.2023).
8. Мацько Л. З якою мовою вступаємо в XXI століття (Нові тенденції та реалії). *Урок української*. 2000. № 8. С. 14–18.
9. Мацько Л. Українська мова в кінці XX століття (Зміни в лексиці). *Дивослово*. 2000. № 4. С. 15–20.
10. Поняття росіянізму в українській мові: URL : <https://studfile.net/preview/5992547/> (дата звернення: 09.07.2023).
11. Томіленко Л. М. Русизми (росіянізми) в українській перекладній лексикографії початку XX ст. *Мовознавство*. 2017. № 1. С. 71–79. URL : http://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=847 (дата звернення: 12.02.2023).

References

- Bondarenko, T. H. Interferemy i rosiianizmy yak naslidok mizhmovnykh kontaktiv na leksychnomu rivni (Interferences and Russianisms as a result of interlanguage contacts at the lexical level). In : *Elektronna biblioteka Instytutu zhurnalistyky*. Available at: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=1027> (in Ukr.).
- Vovchok, Z. I. & Shkola, H. M. (2005). Pro deiaki aktualni pytannia ukraïnskoi movy i metodyky yii vykladannia u pedvuzi (About some relevant issues of the Ukrainian language and methods of its teaching at the Pedagogical University). In: *Zbirnyk statei*. Berdiansk. Available at: http://www.bdpu.org/philological_faculty/Ukr_mova/Vovchok/art09 (in Ukr.).
- Hnatkevych, Yu. (2000). Unykaïmo rusyzmiv v ukraïnskii movi (Let's avoid Russianisms in the Ukrainian language). Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Prosvita», 56 (in Ukr.).
- Dziubysyna-Melnyk, N. Ya. (2003). «Pozirni rusyzmy v khudozhnikh tekstakh pochatku XX st.» («Apparent Russianisms in artistic texts of the beginning of the 20th century»). In : *Naukovi zapysky*. NaUKMA. T. 22, ch. 1: Humanitarni nauky. Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Gum/2003_22-1/04_dzyubysyna-melnyk_nya.pdf (in Ukr.).
- Kosmeda, T. (2000). Aksiolohichni aspekty prahmalinhvistyky (Axiological aspects of pragmalinguistics). Lviv: LNU im. Ivana Franka, 350 (in Ukr.).
- Kosmeda, T. A. (2022). Nove semantyko-prahmatychno navantazhennia liter latynytsi v period rosiïsko-ukraïnskoi viiny (The new semantic and pragmatic load of Latin letters during the period of the Russian-Ukrainian war). In : *Kultura slova: nauk. zbirnyk / In-t ukr. movy NAN Ukrainy; hol. red. O. P. Levchenko*. Kyiv, 96, 113–130 (in Ukr.).
- Lyzanchuk, V. «russkii mir» i «ruskyi mir» – dostemenno rizni poniattia («Russian world» and «Russkii world» are definitely different concepts). Available at: <http://www.golos.com.ua/article/363341> (in Ukr.).
- Matsko, L. (2000). Z yakoiu movoiu vstupaiemo v XXI stolittia (Novi tendentsii ta realii) (What language do we enter the 21st century with (New trends and realities)). In : *Urok ukraïnskoi*, 8, 14–18 (in Ukr.).
- Matsko, L. (2000). Ukraïnska mova v kintsi XX stolittia (Zminy v leksytsi) (The Ukrainian language in the end of the XX century (Changes in the lexicon)). In : *Dyvoslavo*, 4, 15–20 (in Ukr.).
- Poniattia rosiianizma v ukraïnskii movi (The concept of Russianism in the Ukrainian language). Available at: <https://studfile.net/preview/5992547/> (in Ukr.).
- Tomilenko, L. M. (2017). Rusyzmy (rosiianizmy) v ukraïnskii perekladnii leksykohrafiï pochatku XX st. (Rusisms (Russianisms) in the Ukrainian translated lexicography of the beginning of the 20th century). In : *Movoznavstvo*, 1, 71–79. Available at: https://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=847 (in Ukr.).

NEGATIVELY MARKED LEXICO-SEMANTIC BORROWINGS FROM THE RUSSIAN LANGUAGE DURING THE PERIOD OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Tetyana Kosmeda, Doctor of Philological Sciences, Professor of the Department of Romance and German Philology and World Literature,

Vasyl' Stus Donetsk National University (Vinnytsia, Ukraine)

e-mail: tkosmeda@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8912-2888>

Identifier Scopus-Author: 57218660867

Abstract. Introduction. *In the focus of modern linguistics, the phenomenon of borrowing attracts attention precisely from the point of view of pragmalinguistics. Borrowings from the Russian language during the period of the Russian-Ukrainian war serve to model the Ukrainian discourse of countering Russian aggression due to the creativity of Ukrainians.*

Purpose *of the scientific study is to reveal the peculiarity of the functioning of Russianisms in modern Ukrainian discourse and to demonstrate the creativity of Ukrainians regarding the ways of their*

borrowing during the period of the Russian-Ukrainian war, the specifics of verbal resistance, the modelling of the language game to reveal the Russian fake, as well as the verbalization of negative pragmatics.

Results. Borrowings from the Russian language were studied taking into account the methodological postulates of (1) linguistic philosophy: it is about the verbalization of the presenters of the special category within the opposition between own and foreign, the perception of Russian reality through the prism of the Ukrainian mentality and (2) pragmalinguistics, since the category of evaluation is directly related to psychophysiological organization of a person, and motivated by emotional, cognitive, expressive, volitional and other intentions. Evaluation is one of the specific manifestations of the subjective, in particular, subjective-national nature of language, therefore, creating individual words and meanings, their producer experiences relevant events, evaluates facts, expressing them through the prism of consciousness, emotions, and feelings. The discursive actualization of Russianisms during the period of the Ukrainian-Russian war is based on the linguistic philosophy of Ukrainians regarding the attitude to borrowings from the language of the enemy, the modelling of corresponding negatively marked semantic-pragmatic senses and meanings as manifestations of verbal resistance.

Originality. The lexical-semantic types of the latest borrowings from the Russian language during the period of the Russian-Ukrainian war were generalized, actualized discursive meanings and ways of word formation were singled out and characterized, the peculiarity of modelling the semantics and pragmatics of the negative were described.

Conclusion. Russianisms of the Ukrainian language during the period of the Russian-Ukrainian war function as vulgarisms, with the help of which a satirical effect and an ironic tonality are created, a system of lexical-semantic innovations is modelled for the verbalization of a negative evaluation, the feeling of being “alien”, aggressive, unacceptable for the linguistic consciousness of Ukrainians intensifies, which is carried out with the help of washing away the hostile manner of speech with the use of accent stylization and the active use of barbarisms. It was found that Russianisms belong to the reference words of the discourse of the era, and contain powerful pragmatic information that acquires subjective and national significance. They are a means of creating an ideological discursive connotation with the actualization of verbalizers of the category of evaluation, which is accompanied by expression, a manifestation of powerful emotionality. We trace the use of agglutination: the combination of several Russian words, slogans, verbal formulas, and appeals in one word. Innovations appear based on the actualization of the phenomenon of precedent. Lexical-semantic and graphic transformation of Russianisms is among the arsenal of means of creating a language game. Borrowings acquire ideological semantic transformations: the negative semantics of borrowing can be transformed into a positive one with the actualization of nationally marked meanings. The creation of z-words, presenting the technique of graphohybridization, designed to model a wide system of orthographic or graphic variants of writing words with an ideological meaning that intensifies the manifestation of an ironic-sarcastic tonality to the enemy ideology, is traced.

Key words: barbarism, vulgarism, category of evaluation, lexical-semantic neologism, linguistic philosophy, language game, linguistic consciousness, pragmatics, precedent, Russianism as borrowings during the period of the Russian-Ukrainian war.

Надійшла до редакції: 12.09.23.

Прийнято до друку: 10.11.23.